

ALAYBEYİZÂDE NACİ EFENDİ

Ali Birinci*

Özet: Alaybeyizâde Naci Efendi, Osmanlı İmparatorluğunda yetişmiş son şairlerden biridir. Matbu üç eseri olan şair, yaşadığı devirde eser veren başka şairlerin gölgesinde kalmıştır. Bu sebeple de edebiyat tarihlerinde layıkıyla yer alamamıştır. Şairin, hayatı ve eserleri hakkında bilinenler, bilinmeyenlerden daha azdır. Bu çalışma Alaybeyizâde Naci Efendi'nin doğumu, tahsil hayatı, memuriyeti ve şiirlerine dair karanlıkta kalmış bilgileri aydınlığa çıkarmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Alaybeyizâde Naci Efendi, Trabzon, Neşide

ALAYBEYİZÂDE NACİ EFENDİ

Abstract: *Alaybeyizâde Naci Efendi, the Ottoman Empire brought up one of the last poets. Three works printed, the poet, lived in the shadow of other poets who work up to speed. For this reason, in the literature, could not properly held. The poet is known about the life and works, is less than unknowns. Alaybeyizâde Naci Efendi, the birth of this study, collected the life and poetry of memuriyeti aims to light information that I have stayed in the dark.*

Keywords: *Alaybeyizâde Naci Efendi, Trabzon, Neşide*

Trabzon'da doğan ve memuriyetinin büyük kısmı ve tekaüd senelerini İstanbul'a geçirerek bu şehirde hayata veda eden ve çevresine dahil olduğu devrindeki ünlü edip Muallim Naci'den Alaybeyizade Naci ismiyle ayrılan ve bu çevrede şiirleriyle, mükemmel Arapça ve Farsça bilgisiyle ve temiz şahsiyetiyle tanınan ve matbu üç eseri bulunan Alaybeyizade Naci Efendi hakkında bilinenlere nisbetle daha fazla ve tam bir bilgi verme imkânı bulunmaktadır¹.

1- AİLESİ, DOĞUMU, EVLİLİĞİ VE ÖLÜMÜ

Edebiyat âleminde Alaybeyizade Naci Efendi olarak şöhret kazanan Hasan Ahmet Naci Efendi 1856 senesinin son aylarında Trabzon'da, Faros mahallesinde², tüccardan Alaybeyizade Hacı Osman Efendi'nin oğlu olarak dünyaya

* Prof. Dr., Ankara Polis Akademisi Öğretim Üyesi

geldi.12 Ocak 1920 tarihinde İstanbul'da hayata veda etti ve Merkez Efendi kabristanında toprağa verildi.

2- TAHSİL HAYATI

Sıbyan mektebinde ve Trabzon Rüştîye-i Mülkiye'sinde ve bir müddet de Lisan Mektebi'nde okuduktan sonra hususî muallimlerden ders aldı. Medrese ve câmi derslerine devam ederek Arabî'den sarf, nahiv, mantık, bedî, beyan ve usûl-ü fıkıh ve şerh-i akaid derslerini görmüş ve mükemmel Farisî öğrenmiştir. Türkçe ve Farisî mükemmel ve Arabî fi'l-cümle tekellüm ve kitabet edebilir.

3- MEMURİYET HAYATI

Alaybeyizade Naci'nin memuriyet hayatı Ekim 1878'de İstanbul'da başladı. İlk vazifesi Maliye Nezareti'nin Düyun-ı Umumiye-i Muvazene Kalemî'ne mü-lâzemeten dahil oldu ve bir sene müddet hüsn-ü hizmet etti. 12 Nisan 1880 tarihinde ve 24 yaşında iken Trabzon merkez-i vilâyet Ziraat Meclisi kitabetiyle ve âzâlığına fahrî olarak vazifeye başladı. Bir müddet sonra 600 kuruş maaşla Trabzon Merkez Bidayet Mahkemesi baş kitabetiyle vazifeli olarak tayin olundu (21 Şubat 1883). Bu memuriyetinde beş-altı ay kadar hüsn-ü ifa-yı vazife gördükten sonra, bilinmeyen bir sebeple izinsiz ayrıldığı ve zamanında dönmediği için azl edildi (2 Aralık 1883). Bu tarihten sonra yeniden bir memuriyete başladığı zamana kadar ne işle meşğûl olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Naci Efendi'nin ikinci defa başladığı memuriyet mahalli İstanbul oldu ve memuriyet ve tekaüt seneleri bu şehirde geçti.23 Nisan 1885 tarihinde Adliye Nezareti'nde İstatistik Kalemine müsevvit tayin olundu. Bir taraftan da Umur-ı Cezaiye Kalemine de muavenet-i kalemiyede bulundu. Menşe-i Küt-tab-ı Askeriye'ye kitabet ve Kavaid-i Osmaniye muallimliği uhdesinde kaldığı hâlde 1200 kuruş maaş ve birinci sınıfla Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi kalemine tayin edildi(13 Mart 1886).

Kısm-ı sâlis mümeyyizliğine terfi (21 Haziran 1896) ve maaşı önce 1300, daha sonra 1170 kuruş (13 Mart 1897) oldu. 13 Mart 1901 tarihinde 1600 kuruş maaşla Mektubî-i Seraskerî Kalemî kısm-ı sâni mümeyyizliğine nakl olundu. Bu vazifede iken maaşı 1800 kuruşa yükseltildi(1 Temmuz 1908) ve kısm-ı evvel mümeyyizliğine terfi olundu. Bu tarihten üç hafta sonra da II. Meşrutiyet'in velvelesi İstanbul sokaklarına ve bütün devlet coğrafyasına hâkim oldu. 21 Kasım'da ise 2000 kuruş maaşla Muhakemât Dairesi başkâtibi oldu. 14 Eylül 1909 tarihinde icra olunan tensikat esnasında 3000 kuruş maaşla vazifesinde ipka edildi.

Alaybeyizade Naci, 19 Ocak 1914 tarihinde 2080 kuruş maaşla elli sekiz yaşında tekaüde ayrıldı ve hayatının son altı senesini yine bu şehirde edebiyat mahfellerinin hoşsohbet ve kıymetli bir mensubu olarak geçirdi.

4- İSTANBUL MEKTEPLERİNDE HOCALIĞI

Darüşşafaka ve Menşe-i Küttab-ı Askeriye’de takrir ve ita ettiği derslerden müteşekkil olup iki kısım olarak telif ettiği *Lisan-ı Kitabet* nâm risâlenin bâ-ruh-sat-ı resmîye kısm-ı evvelini tâb ü neşrettirmiştir. Ders kitabı olarak okutulan bu kitaptan iki yüz nüshasını muallimlik yaptığı Darüşşafaka’ya hediye ettiği bilinmektedir.³ Kitabın bir nüshası, usûl olduğu üzere, sicil dosyasına konulmuştu. . İstanbul’da memuriyete başlamasından kısa bir müddet sonra da 400 kuruş maaşla Menşe-i Küttab-ı Askeriye’ye kitabet ve Kavaid-i Osmaniye muallimi (13 Ocak 1886) olmuştu. Üç seneden ziyade Darüşşafaka kitabet muallimliğini fahriyen ifa eylemiştir. İstanbul’da başka bir mektepte, Mekteb-i Sultanî’de inşa ve Türkçe muallimliği, aslî vazifesine ilâveten, 27 Kasım 1893 tarihinde, 500 kuruş maaşla başladı ve Sicil kaydına göre 12 Haziran 1897 tarihine, başka bir mehaza göre ise kadar devam etti. Bu vazifesine tayin için Meclis-i Kebir-i Maarif’te müsabaka imtihanına girdi⁴.

5- RÜTBE VE NİŞANLARI

Alaybeyzade Naci Efendi, vazifesinin tam bir erbâbı olarak ve daima itibar gören bir kişi sıfatıyla bütün memuriyet hayatını 23 Nisan 1885’den itibaren İstanbul’da geçirdi. Ehliyetine hep inanılan bir kalem sahibiydi ve lekesiz ve parlak bir memuriyet siciline sahipti. Hakkında bir tahkikat ve takibat açılmamış ve bu temiz memuriyeti rütbe ve nişanlarla da tescil edilmiştir.

Bu cümleden olarak kendisine sırasıyla rütbe-i sâniye (3 Temmuz 1890), sâniye sınıf-ı mütemayizi (3 Eylül 1890), rütbe-i ulâ sınıf-ı evveli (4 Nisan 1906) tevcih buyuruldu.

Kendisine dördüncü rütbeden Mecidî nişânı (7 Ağustos 1891), üçüncü rütbeden Mecidî nişânı (1 Eylül 1900), dördüncü rütbeden Nişân-ı Âlî-i Osmanî (5 Eylül 1895) ve daha sonra tebdilen üçüncü rütbeden Nişân-ı Âlî-i Osmanî (19 Ocak 1902), ikinci rütbeden Mecidî’i nişânı (19 Haziran 1902) kendisine ih-san buyurulmuştur.

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye reisi vekili müşîrân-ı izamdan devletlü İbrahim Paşa hazretleri tarafından tercüme-i hâl varakasının zeyline yazılan mülâhaza-da Naci Efendi’nin dairede müstahdem olup istikametiyle beraber hüsn-ü hâl ashâbından olduğu ve Arabî ve Farisî lisanları üzerine tekellüm ve kitabet edebileceğine dair olan ifadâtın da mukarin-i hakikat olduğu tasdik olunmuştu.

6- ŞİİRLERİ VE KİTAPLARI

Alaybeyzade Naci Bey’in imzasını taşıyan üç kitabı basılmıştır. Ancak basılmamış manzum bir şekilde yazılmış *Tahassür yahut Trabzon* isimli dördün-

cü bir eserinin varlığından Murat Uraz bahsetmektedir. Bu, “*Esir-i gurbet bir mihnet-zede lisanından*” başlığıyla *Berk*’te (Cüz.8,1302, s. 228-230) basılan şiiri olmalıdır.⁵ Bu şiir biricik şiir kitabı *Neşide*’de bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra kendisi şiirlerini topladığı kitabı *Neşide*’nin “ifade-i mahsusa” başlıklı girişinde *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinin kısım-ı edebîsinde basılan şiirlerinden bahsetmesine rağmen şiirlerinin basıldığı başka herhangi bir mecmua veya gazete ismi vermemektedir.

Naci Bey’in Mehmet Remzi tarafından çıkarılan *Berk* (1302-1303) ve Muallim Naci’nin *İmdadü’l-midâd* (1303) isimli mecmualarında da küçümsenemeyecek bir derecede yazılarının ve bilhassa şiirlerinin basıldığı şimdikiye kadar ifade edilmemiştir.

Naci’nin şiirlerinin basıldığı ilk mecmualardan biri ve belki de birincisi *Berk* mecmuasıdır. Hakkında bir bilgimiz bulunmayan Mehmet Remzi tarafından Hicrî 1302-1303 senelerinde basılan bu küçük ebatlı mecmuanın büyük bir iç âleminin bulunduğu dikkati çekmek gerekir. Mecmuada görünen imzalar⁶ sırasıyla şöyledir: Muallim Naci, Hayret Efendi, Berkî (Şeyh Ali Vasfî)⁷, Said Bey (*Tarik* başmuharriri), Süleyman Salim, Alaybeyizâde Naci Efendi, Menemlizâde Tahir, Hüseyin Hâmid (Adliye müfettişi), İbn Sadullah S, Madame Sévigné, Ahmet Rasim, Bafıralı Yanko, H. Kemal, İbnürreşad Ali Ferruh Bey, Mehmet Tefvik (Fikret)⁸, İbnü’s-Süeda Saffet Bey, Halil Edip, Harputlu (Hacı) Hayri, La Martine, Âteş-dil, Seroş, Mustafa Reşit (*Envar-ı Zekâ* muharririr), Nâbizâde Nâzım, Doktor Ha.Hı, Fatma Nerime Hanım (sonra Müftüoğlu’nun ikinci eşi), Prashos, Mehmet Remzi, Mehmet Necip (Midillili), Eşref Paşa, Muallim Feyzi, Nadirî Fevzi (Ebu’l-Garip Vicdanî)⁹, Aşkî, Lem’î, Radi, Mustafa Cemil, Besim (Trabzon Rüsumat Başkâtibi), Halit Ziya (Uşaklıgil), Ali Ulvi, Ali Kemal (maslup)¹⁰, M. Zaç, Abdülkerim Sâbit, M. Veysi, Abdullah Enver, Sırrı Paşa, Saidbeyzâde Cemil (S. Cemil Dikel).

Naci Efendi’nin şiirlerini neşrettiği ikinci mecmua ise imtiyaz sahibi Abdülkerim Sabit olan ve daimî yazı heyeti Muallim Naci ve arkadaşları Şeyh Ali Vasfî, Necip Nâdir ve Abdülkerim Sâbit’ten ibaret olan *İmdadü’l-midâd* mecmuasıydı. 25 Ağustos 1885 tarihinde ruhsatı alınan bu mecmua aynı sene içinde ayda iki defa çıkarıldı ve Alaybeyizade Naci Efendi’nin de şiirleri ve yazıları “Fihrist-i umumî” de “hariçten gelen âsâr” arasında gösterildi. Hariçten yazı gönderen imzalar arasında Sırrı Paşa, Rıza, Safa, Hasip, Ahmet Rasim, Cenap (Şahabettin), Ş.Mazhar, Behiç ve yazı heyetinden olmasına rağmen ismi bu fasılada verilen Abdülkerim Sâbit bulunuyordu.

Naci Efendi’nin ilk şiiri *İmdadü’l-Midâd*’a telmihen ikinci sayıda (s. 56-57) bastırıldığı “Midâd” (mürekkap) başlıklı şiiriydi¹¹. Daha sonra üç gazeli (s. 101-102, 146, 185-186) ve *Bostan*’dan bir küçük metin tercümesi (s. 230-235) basılmıştır.

Naci Efendi'nin görebildiğimiz en geç tarihli şiiri 1897 senesinde basılmıştır. Maarif Nezareti'nin 27 Temmuz 1897 tarihli ruhsatıyla basılan *Girit Ahali-i İslâmiyesi Muhtacîni Menfaatine Mahsus Resimli Gazete Nüsha-i Fevkalâdesi*'nde (İstanbul, 1315, s. 61-63) "Firkatinizde kızcağız" isimli 11 kıtadan ibaret en uzun şiiri basılmıştır. Bunun devamında da "Akvâl ve Ef'âl" başlıklı (s.63-64) bir yazısı da bulunmaktadır.

Bu iki mecmuada basılan bazı şiirlerini, bilemediğimiz bir sebeple, *Neşide* isimli tek şiir kitabına almadığı görülmektedir.

Naci Efendi'nin imzasını taşıyan ilk eseri *Serair-i Alûftegân* (İstanbul, 1305, 48 s. Karabet ve Kaspar Matbaası) isimli hikâyesidir ve henüz hakkında bir bilimiz bulunmamaktadır.

Alaybeyizâde'nin ikinci kitabı *Lisan-ı Kitâbet* (İstanbul, 1307, 247+8 s. Mahmut Bey Matbaası) isimli kitabı Darüşşafaka'da ve Menşe-i Küttâb-ı Askeriye'de tkrir ettiği derslerden müteşekkildir. Bu iktap için alınan ruhsat Haziran 1889 tarihlidir¹². Bu durumda üzerindeki 1307 senesinin Hicrî olduğu açıktır. Kitabın "İfade-i mahsusâ" başlığını taşıyan takdim yazısında kelimelerin ve terkiplerin kitâbet-i kâdimede çok istimâl edildiğine ve yeni kitâbetin çok farklı olduğuna dikkati çekiyor ve sadeleştirilmesi arzusuna rağmen yine de eski terkiplerin tamamen terk ile sırf Türkçe kelimeleri ve terkipleri kullanmanın pek de mümkün ve müstahsen olamayacağına işaret ediyor. O zamana kadar yazılan en sâde kitâbet kitabı olması bakımından ayrıca tedkike değer olduğu muhakkaktır.

Neşide isimli biricik şiir kitabı (İstanbul, 1312, 106 s. Âlem Matbaası) besmele, hamdele ve salvele kıtalarıyla ile başlamakta ve şükür ve senâ-yı hilâfet-penâh-ı âzam hakkındaki kıtalar ve başka kıtalar mesnevîler ve naatlar ile devam etmektedir. Daha sonra ki şiirleri arasında "Lisan" ve "Kanun" başlıklı şiirler dikkati çekmektedir. Takiben iki kaside ve bir takdime ser levhalı iki şiiri "Tevarih" faslı takip etmektedir.

Neşide'de devrin yeni yapılar ve bâzı hâdiseler için düşürülen tarihler de bulunmaktadır. Bunların başlıkları şöyledir: Orhaniye kışla-yı hümâyunu için âcizâne tanzim olunup kapısı bâlâsına hâkk ve nakş edilmiş olan tarih(s. 50-52), Mabeyn-i hümâyun cenâb-ı mülûkâne başkâtib-i sâbıkı Süreyya Paşa merhumun rütbe-i sâmiye-i vezaretlerinin tebrikine dair kaside-i tarihiye(s. 52-54), Darüssaadetü ş-şerife ağası merhum Hâfız Behram Ağa tarafından Cide'de inşa ettirilen değirmenin kapısı bâlâsına hâkk olunmak üzere bî't-talep tanzim edilen tarih (s. 54-56), Heybeliada'da Mekteb-i Bahriye_i Şâhâne'de yapılan sahrınç için tanzim olunan tarih (s. 56-57), Midilli adasında inşa olunan Rüsumat Dairesi için tanzim olunan tarih (s. 57-58), Makam-ı âlî-i Seraskerî reis-i sâbıkı utufetlü Senih Efendi hazretlerinin Askerî Tekâüd Sandığı Nezaretine tayi-

niyle riyaset-i müşarüleyha utufetlü Şerefeddin Beyefendi hazretlerine tevcih buyurulması üzerine bi'l-bedahe tanzim ve takdimolunan kıta-i tarihiyedir (s. 58-59), Asr-ı mesud-ı hazret-i hilâfet-penâhîlerinin cümle-i measir-i bedayi-i perverânesinden olarak bâ-irade-i seniye-i cihan-bânî Kağıdhâne'de inşa kılınmış olan poligonun bâlâ-yı bâbına hâkk nakş olunmak üzere âcizâne tanzim ve itâ olunan tarih (s. 59, Şair-i meşhur Kâzım Paşa merhumun irtihâline dair tanzim olunan tarih (s. 60), Mektubî-i âlî-i hazret-i Seraskerî edib-i âlî-fıtrat utufetlü Muhtar Efendi'nin mahdumu Mâlik Beyin tarih-i irtihâlidir (s. 61), Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne nâzırı Ferik Sahip Paşa merhumun kerimelerinin irtihâline dair utufetlü Şerefeddin Beyefendi hazretlerinin emriyle tanzim olunan tarih (s. 62), Mahdumum Alâeddin Hâmid'in tarih-i tevellüdü (s. 63), Kürretü'l-aynım Alâeddin Hâmid'in tarih-i irtihâlidir (s. 64), Pederim merhumun tarih-i vefatı (s. 65-66), Trabzon muteberânından Nemlizâde Hâfız Rahmi Efendi'nin mahdumu Bahriye mülâzım-ı evvellerinden Mustafa Tahsin Efendi'nin vefatına dair tarih (s. 66-67), Trabzon vilâyeti dahilinde kâin Giresun kazasına mülhak Pîraziz nahiyesi hânedânından Gedik Alizâde Ahmet Efendi'nin mahdumu olup Dersaadet'te Numune-i Terakki Mektebi şâkirdânından iken irtihâl eden İbrahim Efendi'nin tarih-i vefatı (s. 67-68), Hanya eşrâfından Aselizâde Emin Beyin tarih-i irtihâli (s. 68-69), Sultan Selim-i evvel hazretlerinin valdeleri Firdevs-âşiyân Gülbahar Sultan tâbe-serâh hazretlerinin Trabzon'da kâin türbe-i şarifelerinin bâlâsında mahkûk olan kıta-i tarihiye (s. 98), saadetlü Tayyar Paşa hazretlerinin mekteb-i Bahriye-i Şâhâne nâzırı iken mekteb-i mezkûr önündeki rıhtımı inşa ettirmeleri üzerine yazılmıştır (s. 102). Trazon kabristanlarında bulunan tarih manzumeleri son zamanda neşredilmiştir.¹³

Netice itibariyle Muallim Naci'nin edebî çevresinde bulunan¹⁴ ve kendisinden Alaybeyzâde lâkabıyla ayrılan Trabzonlu Naci Efendi devrinin eski şiir bilgisi ve iki Şark lisânına, Arapça ve Farsça'ya vukufuyla şöhret olmuş, edebiyat meclislerinin aranan temiz ve kıymetli bir şahsiyetiydi. Günlük sohbetlerinde de divan şiirinden beyitler ve örnekleri hâle ve kâle göre anında zikreden bir şiir mahfuzâtına ve bilgisine sahipti ve bu tarafıyla dikkati çekiyordu. Alaybeyzâde Naci Efendi'yi yakından tanıyan ve tarafına işaret eden Ali Kemal¹⁵ "mâzi-i edebîmizden güzîde bir hâtıra" olduğunu, Türkçeyi de pek mükemmel bildiğini, aynı zamanda İttihat ve Terakki'yi de hiç sevmediğini ve bir kısmını da ecnebi saydığını yazmakta ve şöyle demektedir: "Alaybeyzade Naci'nin irtihâli beni şu hasta hâlimde son derece müteessir kıldı.

*Akıbet cümlemizin menzili hâk olsa gerek
Kime etmiş bu felek kâm ü meram üzre vefa?*

Ona âmenna, fakat merhum müşarünileyh o mahviyetiyle, o mağduriyetiyle beraber nice mazi-i edebimizde güzîde bir hâtıra idi. Fil-vâki o mâzi ve hâlden o derece ay-

rılmıştır ki arada biz olmasak birbirini belki tanımazlar. Alaybeyizade edebiyat-ı hazıradan da, üdebâ-yı lâhıkadan da fazla söylememek için pek mütevehheş idi. Fakat beni hem-derd-i âşına bilirdi. Çünkü siyasi ve edebî esrarını her tesadüfümüzde ancak bana açardı. Aslen Trabzon ağniyasından idi. Sebavetten beri ömrünü İstanbul'da geçirdiği, Türkçeyi pek mükemmel bildiği hâlde yine bir parça Lâz şivesiyle görüşürdü. memleketi candan severdi. harb-i Umumî zuhur ettiği vakit o diyarın başına gelecekleri bir fikr-i sâlim ile derhal tahmin etmişti. Ekseriya bana ya Mısır Çarşısında, ya Bedesten'de rast gelirdi. Galiba oralarda emlak sahibi idi. Harbin ilk senelerinde idi ki bir gün beni görür görmez-Aman gel- diye bir köşeye çekti.

Hayretle kaldı Naci-i zar ızdırabda
Ey Râbb çare-sâz-ı inayet zamanıdır

Trabzon'da neler oluyor? Anladığımızı göre Moskoflar yaktılar, yıktılar, çekildiler, şimdi öbürleri girdiler. Artık Allah yardımcımız olsun- dedi.

Fırka-ı dâileden terkîb eylediği İttihat ve terakkiyi hiç sevmeydi. Hattâ bir unsur-ı ecnebî addederdi. Siyasyatta daha ileri gidemezdi. Birini görünce susuverirdi. Kimseye emniyet etmezdi.

Fakat edebiyatta hoşsohbet idi. Güzel beyitler bilir, bildiğini yerinde sarfederdi. Bir gün sarıklı sahaf İsmail Efendi'nin dükkânında lâtif, fakat ketebesiz bir yazıyı tedkik ediyorduk. İsmail diyordu ki -Ketebesiz olaydı bu yazı çok para ederdi. Naci merhum -Öyledir hocam,

Halk esir-i şöhret olmuş eylemez im'an-ı zât
Nâme-i hoş-harfe bakmaz zeyilde nâm olmasa

mukabele-i lâtifesinde bulundu."

Ali Kemal'in kıymetli şahitliği şöyle devam¹⁶ etmektedir: " Muallimin diğer bir peyki, peyk-i mümtazı, Alaybayizâde Naci idi.

Eylerim hep böyle müstesna güzeller intihap
Tâb-ı müstesna-pesendim dilberimden bellidir

beyt-i metini ondandır. Bu zât Bâb-ı Seraskerî memurlarından idi. Şimdi mütekaiddir. nâcivedri geçtikten sonra bir daha matbuatta görünmedi. Trabzon eşrafından, füzelâdan bir zâtdır."

"Naci'nin kuvvetli bir tabiat-ı şiiyeyi, geniş bir geniş ve etraflı bilgisi vardı. Arapça ve Farsçayı iyi bilirdi. Kasideleri ve tarihleri çoktur. Nazirelerinde de muvaffak olmuştu. Epeyce de güzel gazelleri vardı" diyen hemşehrisi Murat Uraz'ın hükmü gerçeği ifade etmektedir¹⁷.

Gençlik çağında girdiği edebiyat âleminde niçin yine kısa bir müddet içinde çekildiği de ayrıca cevaba muhtaç bir soru olarak ortadadır. Bu meselede bir

ihtimâl hatıra gelmektedir. Muallim Naci'nin etrafında teşekkül eden edebiyat cemaati bir bakıma bu cemaatin edebiyat şeyhi vazifesini deruhte eden Muallim Naci'nin 11 Nisan 1993 tarihinde genç denecek bir yaşta, kırk üç yaşında hayata vedâ etmesiyle dağılmış ve bir daha bir varlık gösterememiştir. Bu meyanda Alaybeyzade Naci'nin de edebî hayatın dışında kaldığı kabul edilebilir.¹⁸

Diğer taraftan memuriyet hayatında da muvaffakiyet kazanmış olduğuna temiz bir sicil kaydı şahitlik etmektedir.

Lisan-ı Kitabet isimli münşeât kitabı ve bilhassa binalar için yazdığı tarih manzumeleri yakın tarihin bilgi me hazları arasındadır ve bu bakımdan *Neşide* isimli şiir kitabı, tarih manzumeleri bakımından, günümüzde de bir değere sahiptir. Herhâlde kendisinin daha çok tanınması bütün şiirlerinin bir kitap hâlinde neşri ile mümkün olabilecektir.

EKLER

*Gazel*¹⁹

*Cânân yine yan baktı rakibân arasından
Kim geçti aceb? cân ile cânân arasından*

*Bilmem yine sevdaya mı düştü? dil-i şeydâ!
Bir âh çıkar sine ile cân arasından*

*Hüsün gibi aşkım da cihan-sûz. yanarsın!
Geçme bu iki âteş-i sûzân arasından*

*Divânımı seyr eyler idin toplayabilsem:
Evrak-ı perişânımı divân arasından*

*Cemiyet-i hâtırla olur cem' edebilmek:
Eş'ârı da evrak-ı perişân arasından*

Hazret-i Fuzûlî'nin gazeline nazire yolunda yazılmıştır.²⁰

Gazel

*Yakma âteş-meşreb-i aşkım civârımdan sakın
Ebr-i tufan-hiz-i derdim rûzigârımdan sakın*

*Şimdi bir müdhiş belâ vâdisinin pûyânuyum
Olma hem-râhum gubâr-ı reh-güzârımdan sakın*

*Ben tutuşmuş âteşim âhum şerâr-ı şule-bâr
Âteşim dursun şerâr-ı şule-bârımdan sakın*

*Cûy-bâr-ı feyz-i aşk oldu dil ü hiddet- hurûş
 Cuşış ü hiddet- hurûş-ı cûy-bârımdan sakın
 Vardır istidâdı can yakmada âteşler kadar
 İntizâr ettirme nâr-ı intizârımdan sakın
 Mevce-i hûn-ı hurûşânım tutar dâmenini
 Geçme ey hûnî benim kurb-ı mezarımdan sakın
 Hüsrev-i aşkım habâb-ı eşke saldım leşkerim
 Leşker-i hayret-nümâ-yı bî-kararımdan sakın
 Kalb bir âyinedir dest-i kaza âyine-dâr
 Kalbimi kırma Fuzûlî inkisarımdan sakın*

Esir-i gurbet bir mihnet-zede lisanından²¹

*Yoktur hazarda bence ferağ ü sükûn hayf,
 Oldum seferde vâkıf-ı renc-i füzûn hayf,
 Sevk etti bir belâya beni dûn hayf,*

*Düştüm diyar-ı gurbete zâr ü zebûn hayf,
 Yoktur bilindi çare-i derd-i derûn hayf*

*Ah ü figan ki ah u figana mecâl yok
 Kesb-i mecâl ü sıhate hiç ihtimâl yok
 Arz u beyan-ı hâle makâl yok*

Eyzan

*Çoktan derûn-ı sinede bir ıztırâb var
 Gûya terâne-hâne-i dilde rebâb var
 Her bir eserde bin eser-i ıztırâb var*

Eyzan

*Bildim ki ah eylemez etebbâ devâ bana
 İllet nedir ki satmada hâlâ belâ bana
 Derd ü belâya bak ki bu da bir belâ bana*

Eyzan

*Fikrim hayâl-i zülf ile bir pîç ü tâb idi
 Gönüm hevâ-yı aşk ile vakf- şitâb idi
 Çeşmim ümid-i vasl ile mehcur-ı hâb idi*

Eyzan

*Hem-dest yok mu ? Var kalem-i ter-zebândır
 Hem-bezm yok mu? Var kütüb-ü nüktedândır
 Hem-hâl yok mu? Vardır enîn ü figandır*

Eyzan

*Olsam karin-i hicr- i bekâ âzîm-i sefer,
Can versem eylemem melekü'l-mevtten hazer
Mehcur-ı hizmet-i vatanım eylerim keder
Eyzan*

*Ansun cihan bu hâl-i perişânım ağlasun
Görsün sirişk-i dâde-i giryânım ağlasun
Yansun hemîşe düşmen-i handânım ağlasun
Eyzan*

Midâd²²

*Olmada nâtıka-pîrâ-yı kalem-dâd-ı midâd
Hâme dembeste kalır olmasa imdâd-ı midâd*

*Gerçi tesvîd ediyor rûyunu mektûbâtın
Lîk temyize çıkar himmet-i icâd-ı midâd*

*Yine cühhâlin elinden kalem eyler feryâd
Çeşm-i giryân iledir suret-i feryâd-ı midâd*

*Masraf-ı kîlk-i sühendâne mecâl olmaz idi
Olmasa rih-ı mürekkep kadr-i irâd-ı midâd*

*Neşr-i hürriyet-i efkâre kalem hâdimdir
Bez-i vücud eylemedir hikmet-i irşâd-ı midâd*

*Vatan evlâdına talim-i fedâ-yı serdir
Kaydı matbuu kalem meşreb-i âzâd-ı midâd*

ALAYBEYİZÂDE HASAN AHMET NACİ'NİN SİCİLL-İ AHVÂL'DEKİ SİCİLİ

Hasan Ahmet Naci Efendi tüccardan Alaybeyizâde demekle mütearif merhum Hacı Osman Efendi'nin oğludur.

1273 sene-i Hicrîye ve 1272 sene-i Mâliyesinde Trabzon'da tevellüt etmiştir. Tezkire-i Osmaniyesi görülmüştür.

Sıbyan mektebinde ve Trabzon Rüştîye-i Mülkiye'sinde ve bir müddet lisan mektebinde okuyup muallim-i mahsusadan taallüm ve medaris ve cevami-i şerife derslerine de devam ederek Arabiyeden sarf, nahv, mantık, bedî, beyan ve usûl-ü fıkıh ve şerh-i akaid derslerini görmüş ve mükemmel Farisî tahsil etmiştir. Türkçe ve Farisî mükemmel ve Arabî fi'l-cümle tekellüm ve kitabet edebilir. Darüşşafaka ve Menşe-i Küttab-ı Askeriye'de takrir ve ita ettiği derslerden mü-

teşekkil olup iki kısım olarak telif ettiği *Lisan-ı Kitabet* nâm risâlenin bâ-ruhsat-ı resmiye kısm-ı evvelini tâb ü neşrettirmiştir. Bir nüshası ahz ü hıfz kılınmıştır.

95 Şevvalinde Maliye Nezaret-i celilesinin Düyun-ı Umumiye-i Muvazene Kalemine mülâzemeten dahil olarak bir sene müddet hüsn-ü hizmet etmiş ve 1297 senesi Cemaziye'l-evvelinin ikinci ve 96 senesi Mart-ı Rumînin 31 günü 24 yaşında iken Trabzon merkez-i vilâyet Ziraat Meclisi kitabetiyle âzâlığına fahriyen ve 1300 senesi Rebiyü'l-evvelinin on dördüncü ve 98 senesi Şubat-ı Rumînin onuncu günü 600 kuruş maaşla Trabzon Merkez Bidayet Mahkemesi başkitabetiyle muvazzafan tayin olunarak mezkûr başkitabette beş-altı ay kadar hüsn-ü ifa-yı vazife ile bâdehu bilâ-izin memuriyetinden tebaüd ile avdet etmediği ecilden 301 senesi Saferi guresine müsadif 99 senesi Teşrin-i sâ-nînin on dokuzuncu günü azl edilmiş ve 1302 senesi cemaziye'l-ahiresinin yirmi birinci ve 301 senesi Nisanının on birinci günü mülâzemetle Adliye Nezaret-i celilesinin İstatistik Kalemine müsevvit tayin olunup Umur-ı Cezaiye Kalemine de muavenet-i kalemiyede bulunmuş ve 303 senesi Rebiyü'l-ahirinin yirmi ikinci ve 301 senesi Kânun-ı sâninin birinci günü 400 kuruş maaşla Menşe-i Küttab-ı Askeriye'ye kitabet ve Kavaid-i Osmaniye muallimi olmuş ve mezkûr muallimlik uhdesinde olduğu hâlde Cemaziye'l-ahirenin yedinci ve 302 senesi martının birinci günü 1200 kuruş maaş ve birinci sınıfla Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi kalemine tayin kılınmıştır ve üç seneden ziyade Darüş-şafaka kitabet muallimliğini fahriyen ifa eylemiştir.

Ve 305 senesi Zilkadesinin on beşinde uhdesine rütbe-i rütbe-i sâniye ve 308 senesi Muharreminin on sekizinde sâniye sınıf-ı mütemayizitevcih ve 309 senesi Muharreminin guresinde dördüncü rütbeden Mecidî nişan-ı âlîsi ih-san buyurulmuştur. Trabzon Bidayet Mahkemesi başkitabetinde müddet-i istihdamıyla maaşına dair mahkeme-i merkumeden verilen şahadet-nâmenin suret-i musaddakası tercüme-i hâl varakasıyla mahfuz olup sâniye ve mütemayiz rütbeleri ruus-u hümâyunlarıyla nişan berat-ı âlîsi Bâb-ı Seraskerî Sicill-i Ahvâl Şubesinde aynen görülüp kendisine iade olunmuştur. Hidemât-ı sairesine dair olan evrak-ı musaddakanın asılları da görülmüştür.

Erkân-ı Harbiye-i Umumiye reisi vekili müşirân-ı izamdan devletlü İbrahim Paşa hazretleri tarafından tercüme-i hâl varakasının zeyline yazılan mü-lâhazada mümaileyh dairede müstahdem olup istikametiyle beraber hüsn-ü hâl ashâbından olduğu ve Arabî ve Farisî lisanları üzerine tekellüm ve kitabet edebileceğine dair olan ifadâtın da mukarin-i hakikat olduğu tasdik olunur denilmiştir.

Mîr-i mümaileyh 1311 senesi Cemaziye'l-evvelinin on sekizinde, 15 Teşrin-i sâni sene 309 , 500 kuruş maaşla ilâveten Mekteb-i Sultanî inşa muallimliğine tayin kılınmıştır.

Mümaileyhin maaşı 1314 senesi muharreminin sonunda, 9 Haziran sene 312,

1300 kuruşa bi'l-iblağ kısm-ı sâlis mümeyyizliğine terfi ve maaş-ı mezkûr sene-i merkume Şevvalinin dokuzunda, 1 Mart sene 313, öşrü bi't-tecil 1170 kuruşa tenzil ve 1318 senesi Zilkadesinin 23'ünde, 1 Mart sene 317, 1600 kuruşa bi'l-iblağ terfien Mektubî-i Seraskerî Kalemi kısm-ı sâni mümeyyizliğine nakledildiği Bâb-ı Seraskerî Sicil Şubesinin 19 Şevval sene 314 tarihli cedveliyle 4 Rebiyü'l-evvel sene 319 tarihli vukuat pusulasında gösterilmiştir.

Mümaileyhin maaşı 1326 senesi Cemaziye'l-evvelinin ikisinde, 18 Haziran sene 1324, 1800 kuruşa iblağ edildiği Zilhicce sene 326 tarihli vukuat pusulasıyla bildirilmiştir. Mümaileyh 1318 senesi Cemeziye'l-evvelinin altısında tebdilen üçüncü rütbeden nişân-ı zî-şanı ihsan buyurulmuştur.

Mümaileyhe hüsn-ü hizmetine mebni 1319 senesi Şevvalinin dokuzunda tebdilen üçüncü rütbeden Nişân-ı Âlî-i Osmanî ihsan buyurulmuştur.

Mümaileyh hüsn-ü hizmetine binaen 1320 senesi Rebiyü'l-evvelinin on ikisinde tebdilen ikinci rütbeden Mecidî nişân-ı zî-şanı ihsan buyurulmuştur.

Mümaileyh 1313 senesi Rebiyü'l-evvelinin on beşinde dördüncü rütbeden Nişân-ı Âlî-i Osmanî ihsan buyurulmuştur.

Müşarileyh uhdesine 324 senesi Saferinin dokuzunda rütbe-i ulâ sınıf-ı evveli tevcih buyurulduğu ve mezkûr 18 Haziran sene 324 tarihinde 1800 kuruş maaşla kısm-ı evvel mümeyyizliğine terfi eylediği ve mukaddemâ ilâve-i memuriyet olarak tayin edildiği Mekteb-i Sultanî Türkçe muallimliğinden yine 30 Mayıs sene 313 tarihinde infisâl eylediği ve muallimîn-i seyyare meyanında bulunduğu cihetle maaşından aidat-ı tekaüdiye tevkif edildiği Harbiye ve Maarif sicil şubelerinin 16 Haziran sene 327 ve 5 mart sene 328 tarihli müzekkere-i cevabiyelerinde muharrerdir.

Müşarileyhin 326 senesi Zilkadesinin 26'sında, 8 Kânun-ı evvel sene 324, 2000 kuruş maaşla Muhakemât Dairesi başkitabetine nakl ve 1 Eylül sene sene 325 tarihinde icra kılınan Tensikatta 3000 kuruş maaşla ve 1 Mart sene 327 tarihinde ber-muceb-i teşkilât maaşıyla memuriyetinde ipka edildiği 13 Safer sene 327 ve 14 Mayıs sene 327 ve 23 Şubat sene 327 tarihli vukuat pusulalarında gösterilmiştir.

Müşarileyh 6 Kânun-ı sâni sene 329 tarihinde 2080 kuruş maaşla tekaüdü icra edildiği 15 Mart sene 330 tarihli vukuat pusulasıyla bildirilmiştir²³.

MEHAZLAR

1- Arşiv me hazları:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Sicill-i Ahvâl Defteri*, C.5, s. 535; C. 48, s. 101; DH-MKT, dosya nu.915, gömlek nu. 16(18 Aralık 1904)

2- Kitaplar:

- 1- Alaybeyizade Naci, *Serair-i Âlüftegân*, İstanbul, 1305, 48 s. Karabet ve Kaspar Matbaası
- 2- Alaybeyizade Naci, *Lisan-ı Kitabet* (İstanbul, 1307, 247+8 s. Mahmut Bey Matbaası
- 3- Alaybeyizade Naci, *Neşide*, İstanbul, 1312, 106 s. Âlem Matbaası
- 4- Hüseyin Albayrak, *Trabzonlu Divan Şairleri*, Trabzon, 2010, s. 163-167
- 5- Ali Kemal, *Ömrüm* (Haz. Zeki Kunalp), İstanbul, 1985, s. 27
- 6- Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul, 1333, C.2, s. 473-474
- 7- *Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye Sâlnâmesi*, İstanbul, 1332, s. 167
- 8- *Fuzûlî Divanı* (Haz. K. Akyüz-S. Beken-S. Yüksel-M. Cunbur), Ankara, 1958, s. 347
- 9- *Galatasaray Lisesi-Mekteb-i Sultanî* 1868-1968, İstanbul, (1968), s. 53
- 10- Faruk Gezgin, *Ali Kemal*, İstanbul, 2010, s. 28, 49, 238-240
- 11- İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s. 1048-1051
- 12- Dr. Mehmet Cemil (Yazıcıel), *İzah-ı Hakikat*, İstanbul, 1328, s. 82
- 13- Mehmet Murat, *Devr-i Hamidî Âsârı*, İstanbul, 1308, s. 117
- 14- *Nezaret-i Maarif-I Umumiye*, İstanbul, 1308-1310, s. 169
- 15- Celâl Tarakçı, *Muallim Nâcî Efendi*, Samsun 1994, 747 s. Furkan Kitabevi
- 16- Murat Uraz, *Türk Edip ve Şairleri*, İstanbul, 1939-1940, Kısım. 2, s. 129
- 17- Murat Yüksel, *Trabzon Şairleri*, Trabzon, 1993, s. 329-335

3- Makaleler:

- 1- Ali Kemal, "Peyam-ı eyyam", *Peyam-ı Sabah*, nu. 10837(16 Kânun-ı sâni 1920), s. 1
- 2- *Berk*, Cüz. 3(1302), s. 75-77, 90, 197-198, 228-230
- 3- *İmdâdü'l-Midâd*, Aded. 2(1302), s. 56-57

DİPNOTLAR

- 1 Alaybeyizade'nin hayatı Bursalı Mehmet Tahir'den itibaren kitaplara dahil edilmiştir: *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul, 1333, C.2, s. 473-474, Murat Uraz, *Türk Edip ve Şairleri*, İstanbul, 1939-1940, Kısım. 2, s. 129; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s. 1048-1051; Bunları derleyen son bir kitap için: Hüseyin Albayrak, *Trabzonlu Divan Şairleri*, Trabzon, 2010, s. 163-167
- 2 BOA- DH-MKT, dosya nu.915, gömlek nu. 16(18 Aralık 1904)
- 3 *Cemiyet-i Tedrisiye-i İslâmiye Sâlnâmesi*, İstanbul, 1332, s. 167
- 4 Bir kayda göre bu muallimliği 1915 senesine kadar devam etmiştir: *Galatasaray Lisesi-Mekteb-i Sultanî* 1868-1968, İstanbul, (1968), s. 53
- 5 *Türk Edip ve Şairleri*, İstanbul, 1939-1940, II. Kısım, s.129. Bu şiirin metni ekler kısmında verilmiştir.
- 6 Bâzı isimler ve bilgiler tarafımızdan tamamlandı.
- 7 Bu mahlâsın sahibine dair bilgi için: Ali Kemal, *Ömrüm* (Haz. Zeki kunalp), İstanbul, 1985, s. 27
- 8 Tefvik Fikret'in bu mecmuadaki Mehmet Tefvik imzalı şiirleri neşredilmemiştir. Şiirleri için: s. 50-51, 63-64, 154, 266-267, 301-302, 315-317, 328-330

- 9 Enver Behnan Şapolyo'nun babası ve 31 Mart Vak'ası vesilesiyle maslup.
- 10 Faruk Gezgin, *Ali Kemal*, İstanbul, 2010, s. 28, 49, 238-240
- 11 Şiirin metni ekler arasında verilmiştir.
- 12 *Nezaret-I Maarif-I Umumiye*, İstanbul,1308-1310, s. 169; Mehmet Murat, *Devr-i Hamidî Âsârı*, İstanbul, 1308, s. 117
- 13 Murat Yüksel, *Trabzon Şairleri*, Trabzon, 1993,s. 329-335
- 14 Muallim Naci hakkında yapılmamış bir doktora tezinde ismi bile geçmemiştir: Celâl Tarakçı, *Muallim Nâcî Efendi*, Samsun 1994, 747 s. Furkan Kitabevi
- 15 Ali Kemal, "Peyam-ı eyyam", *Peyam-ı Sabah*,nu. 10837 (16 Kânun-ı sâni 1920), s. 1; Ali Kemal, *Ömrüm*, s. 26; Yazının kısmen neşri için: İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1049-1050
- 16 Ali Kemal, *Ömrüm*, s. 28
- 17 Murat Uraz, *Türk Edip ve Şairleri*, İstanbul, 1939-1940, II. Kısım, s.129
- 18 Dr. Mehmet Cemil (Yazıcıel), *İzah-ı Hakikat*, İstanbul, 1328, s. 82
- 19 *Berk*, Cüz. 3(1302), s. 75-76. Bu şiiri *Neşide*'de yoktur.
- 20 *Berk*, Cüz.6(1302),s. 197-198.;*Neşide*, İstanbul, 1312, s. 90; Fuzûlî'nin gazeli için: *Fuzûlî Divanı* (Haz. K. Ak-yüz-S. Beken-S. Yüksel-M. Cunbur), Ankara, 1958, s. 347
- 21 *Berk*, Cüz.8(1302), s. 228-230.Bu şiiri *Tahassür yahut Trabzon* ismiyle Murat Uraz'ın bahsettiği eseri olmalıdır ve *Neşide*'de yoktur.
- 22 Metni için: *İmdâdü'l-Midâd* ,Aded. 2(1302), s. 56-57, *Neşide*, s. 76-77
- 23 Başbakanlık Osmanlı Arşivi'de Alaybeyzade Naci'nin ,ilki kısa olma üzere,iki sicilî bulunmaktadır: *Sicill-i Ahvâl Defteri*, C. 5, s. 535; C. 48, s. 101.